

Toompea loss parlamendihooneks

Heiki Sibul (RiTo 2), Riigikogu Kantselei direktor

Toompea lossi nimetatakse XIII sajandi ürikutes *castrum minus*’eks ehk väikeseks lossiks.¹ Toompea lossi kujunemine parlamendi töökohaks algab Eesti riigi sünniga. Noor vabariik vajab parlamendile kooskäimise kohta ja Asutava Kogu Vanematekogu otsustas 1920. aastal, et Riigikogu hoone tuleb rajada Toompea lossi vangla varemetele. Nagu 1920–ndate aastate alguses, nii oli ka 1990–ndatel üks enim diskuteeritud teemadest, kas Riigikogu hoone peaks asuma rahva seas ehk allinnas või Toompeal. Kui 1920–ndatel aastatel toetas allinna pooldajaid “võõrvõimu kantsi” argument ja ironiseeriti parlamendi asukoha üle endises vangimajas, siis 1990–ndatel kardeti hoone mahu jalgujäämist ajanõuetele.² Huvitav on veel asjaolu, et 1922. aasta 12. septembril avatud esimene Riigikogu hoone pidi olema ajutine. Uue hoone ehitamine kavandati ajale, mil riigi majandusolud lahedamaks muutuvad. Riigikogu esimees J. Kukk kõneles 12. septembril 1922 Riigikogu hoone avamise puhul nii: *“Samal ajal, kui suurtükid alles Narwa all ja Wõru piiril paukusid ja heitluse lõppu veel kaugeltki näha ei olnud, asus Asutaw Kogu 1919. aasta suwel praegu pühitsetawa parlamendihoone ehitamisele. Ei olnud aega ruumi ega kohta pikalt walida, samuti ka suuri plaanisid ja wõistlusprojektisid walmistada. Uue hoone ehitamise peale sundis mõtlema kõige kiiremas korras ruumide kitsikus, milles Asutawal Kogul töötada tuli, ja praeguse hoone kohal wedelenud wanad wangihoone waremed, mille ärakoristamine juba liht ilutunde pärast tarwilik oli ... sellega oleks parlamendi ajutine hoone walmis olnud, kunni kord rahulikumatel aegadel alalise hoone ehitamisele rohkem wäljapaistwamal kohal asuda oleks wõidud.”*³

Sellest ajast peale on Riigikogu avaramate tööruumide küsimus sageli olnud arutelu objektiks ja see on pälvinud ka avalikkuse tähelepanu. Eriti teravalt tõusis küsimus päevakorrade seoses Riiginõukogu ehk parlamendi teise koja loomisega 1938. aastal. Siis kaaluti lisaks Toompea lossis olevale Riigikogu hoonele ka teiste, jalutusteekonna kaugusel olevate hoonete (näiteks Aia 12 Komandandi tee nurgal, tolleaegne Kaarli koguduse maja)⁴ kasutuselevõttu või oma maja ehitamist, milleks Riigikogu juhatus moodustas spetsiaalse komisjoni.⁵

Sellest ajast saab alguse ka üks teine protsess – nimelt hakkab Riigikogu oma töötingimusi parandama eelkõige valitsuse teenindajate arvel. Näiteks 1938. aasta kevadel peab riiklik propagandatalitus tegema ruumi rahvaesindajatele.⁶

Nõukogude ajal ei täitnud ENSV Ülemnõukogu sisuliselt parlamendi funktsioone, mistõttu näiline parlamentarism mahtus olemasolevasse hoonesse koos Ministrite Nõukogu aparaadiga ja seda dekoreeriti vaid vastava sümboolikaga. Kuna Ülemnõukogu käis koos vaid mõned päevad aastas, kinnitamaks kommunistliku partei poolt ettevalmistatud otsuseid, ei vajanud selline organ ka täiendavaid ruume. Kommunistlik partei ehitas endale hulgaliselt hooneid. Vabariigi Presidendi töökoht Kadriorus (sai Ülemnõukogu Presiidiumi töökohaks) ja

Riigikogu ruumid Toompeal olid 1940. aastal aga nii heas korras, et neid sai sellistena kasutada veel kaua ja nende asemele polnud vaja midagi planeerida.⁷

ENSV Ülemnõukogu Kantselei moodustati 3. aprillil 1990 ja sellega kinnitati tõsiasi, et Ülemnõukogu oli asunud täitma seadusandliku kogu funktsioone ning vajas vastavat teenindamist.

Tagasivaates võib öelda, et parlamendi tugisüsteemi sisuline taasrajamine sündis alles pärast põhiseaduse referendumit ja VII Riigikogu valimisi – Riigikogu Kantselei moodustati 5. oktoobril 1992. Tänapäevane parlamentaarne struktuur ja selle tugisüsteem kujunesid samm-sammult välja 1990–ndate aastate lõpuks. Kuna ruumiprobleem püsis ja Riigikogule töötingimuste tagamine oli Riigikogu Kantselei ülesanne, hakati otsima intensiivselt lahendusi Riigikogu ruumikitsikuse leevendamiseks. Aastatel 1992–1999 Riigikogu Kantselei mugandas või võttis tööruumidena kasutusele enamiku abi(lao)ruume ja katusealuseid.

Vabariigi Valitsus omakorda otsis endale uut töökohta juba E. Savisaare valitsuse ajal 1990. aastal. Valitsus mõistis, et varem või hiljem tekib olukord, kus mõlemad Toompea lossi ära ei mahu. Parlamendi ja valitsuse ruumide eraldatuse, lossi sisenemise ja selles liikumise erineva korra kehtestamise tarvidus sai eriti selgeks läbi juhuse, kus näljastreiki korraldanud Ülemnõukogu saadikud V. Lebedev ja S. Petinov leiti ühel ööl riigiminister R. Vare kabinetist helistamast. Siis kaaluti Vabariigi Valitsuse või Riigikogu võimaliku residentsina praegust Välisministeeriumi hoonet Rävalla 9 ning Sakala Keskuse uut ja vana osa. Välisministeeriumi hoone oleks sobinud hästi nii saadikute kabinettideks kui ka parlamendi kantseleile. Istungisaaliks oleks saanud kohandada uue Sakala Keskuse saali. Samuti oleks Rävalla 9 hoone sobinud peaministri büroole ja Riigikantseleile.⁸ M. Laari valitsuse (1992–1994) ja A. Tarandi valitsuse (1994–1995) ajal kaaluti võimalust võtta pärast kunstmuuseumi valmimist Vabariigi Valitsuse tööruumidena kasutusele Rüütelkonna hoone. Toompea lossi Riigikantselei alt vabanevatesse ruumidesse oleks selle kava kohaselt kujundatud kunstmuuseumi täiendavad ekspositsioonipinnad. Kaaluti ka Piiskopi 2 (peaminister oma bürooga oleks jäänud Toompea lossi) ja Rahukohtu 3 varianti.⁹ T. Vähi valitsuse ajal heideti 1995. aasta alguses kõrvale idee renoveerida Riigikantselei jaoks hoone Piiskopi 2. Leiti, et Toompeal tühjana seisnud Rahukohtu 3 maja, mis oli riigi omandis ja mis hinnalise kultuurimälestisena vajas kiiresti kapitaalremonti, osutuks terviklahendusena paremaks. Juba 1995. aasta sügisel käivitati projekteerimise eeltööd ja korraldati projektijuhi konkurss. Konkursi võitja lubas Rahukohtu 3 hoone põhjalikult renoveerituna üle anda 18 kuu jooksul.¹⁰

Lisaks ruumikitsikuse leevendusele otsiti Riigikogu Kantseleis võimalusi terviklahenduseks, mis parandaksid Riigikogu liikmete ja teenistujate töötingimusi. Muu hulgas koguti infot teiste riikide parlamentide kohta. Näiteks 1990–ndatel aastatel ehitati uus parlamendihooned Austraalias (maksumus 11 miljardit krooni!), Stockholmi vanalinnas vahetult *Rikstag* lähedal osteti Rootsi parlamendile mitu maja juurde. On teisigi näiteid. Võrdlesime enamiku Euroopa

riikide parlamentide hooneid ja ruumikasutust. Kui Toompea lossis saab olema Riigikogu kasutuses kokku 10 927 m² põrandapinda, siis näiteks Soome parlamendil on enne lisahoone valmimist 33 940 m², Taani *Folketing*il 47 000 m², Austraalia parlamendi hoones 250 000 m².¹¹

Eesti Riigikogu olukord 1990–ndatel aastatel oli võrratult tagasihoidlikum. Sedavõrd tagasihoidlikum, et kolleegidele teistest parlamentidest oli raske Eesti üldise arengu taustal selgitada Riigikogu kesiseid töötingimusi.

Parlamendi esmane funktsioon on esindada oma rahvast. Selle funktsiooni täitmine Riigikogu liikmete oma tööruumideta, kus saaks kohtuda valijate, huvigruppide esindajate või spetsialistidega, pole võimalik. Seadusandliku funktsiooni täitmine nõuab Riigikogu liikmetelt peale arvukate kohtumiste ka tohutu hulga informatsiooni läbitöötamist. See eeldab muu hulgas vaikust ja eraldumise võimalust, milleta pingutust nõudev vaimne töö pole mõeldav. Kuna väga paljudel riigikogulastel oli oma funktsioonide täitmine raskendatud, mõjutas see töö kvaliteeti.

Tagasi vaadates ei saa lugeda normaalseks olukorda, kus veel 1999. aastal puudus enamikul Riigikogu liikmetel oma töölaud pärast istungeid segamatult kirjatöö tegemiseks ja ruum, kus valijatega kohtuda. Parlamendi komisjoni või fraktsiooni koosoleku ajal ei jätkunud sageli kohti koosolekulaua taga või ei mahutud isegi koosolekuruumi. Mõned nüüd ajalooks saanud mälestused ajast, mil Riigikogu komisjoni või fraktsiooni koosoleku ajal seisis sinna kutsutud minister või Riigikogu esimees koosolekuruumi uksele, olid parlamendi reaalsus. Riigikogu esimees võttis kõrgeid aukandjaid ja kolleege vastu oma töökabinetis või Kalevipoja saalis, mis oli ette nähtud pidulike söökide serveerimiseks. Enamik Riigikogu Kantselei osakonnajuhatajaid ja kaks asedirektorit istusid kolme–neljakesi ühes toas oma alluvatega. Muudest ebamugavustest ei maksa rääkidagi.

Alates 1990–ndate aastate algusest pidi Riigikogu kahjuks oma ruumivajadusi rahuldama Vabariigi Valitsuse ja Riigikantselei arvel. Riigikogu Kantselei ja Riigikantselei vahel sõlmiti kolm–neli korda aastas Toompea lossi ruumide jaotamise kokkuleppeid, mis kõik vähendasid Riigikantselei ruume. Riigikogu juhatus moodustas 1995. aasta märtsis ja 1996. aasta mais ruumide jaotamise komisjoni, kuhu kuulusid kõikide fraktsioonide esindajad ja Riigikogu Kantselei direktor. Komisjoni koosolekud olid alati väga tulised ja lõpuks tehti otsus koalitsiooni – opositsiooni teljel ehk puhtpraktilisest küsimusest oli saanud poliitiline. Majasiseselt nimetati seda protsessi ka vaesuse ümberjagamiseks.

Et varustada ruumide jaotamise komisjoni arvandmetega, koostas Riigikogu Kantselei MSI osakond ja haldusteenistus 1996. aastal Riigikogu ja Riigikantselei ning peaministri büroo töötingimuste võrdleva analüüsi. See kinnitas kahe asutuse erinevat ruumikasutust – Riigikogu poolel oli keskmiselt 9 m² pinda inimese kohta ning valitsuse poolel 15,4 m². Samuti selgus võrdlusest, et Riigikogu komisjonide kasutuses oli keskmiselt 4,4m² inimese kohta (väliskomisjoni esimehel polnud üldse oma kabinetti!), samal ajal kui peaministri, riigisekretäri ja kahe ministri personali kasutuses oli 22,3 m² inimese kohta.¹²

Teiste riigiasutuste arvel probleemi lahendamine ei olnud aga ühel hetkel enam võimalik ega mõistlik.

Erinevat informatsiooni analüüsid, vastu- ja pooltargumente ning võimalusi vaagides jõudsid Riigikogu juhatus ja kantselei arusaamisele, et normaalseks toimimiseks peaks kogu Toompea loss kuuluma Riigikogule, seda põhjusel, et Toompea on olnud läbi aegade võimu sümbol. Samuti ei ole taasiseseisvunud riigis mõeldav leida niipea vahendeid uue parlamendihoone ehitamiseks. Pealegi olid Riigikogu ja tema kantselei nüüdisaegsed struktuurid välja kujunenud sarnaselt teiste parlamentidega ning normaalseid, kuigi tagasihoidlikke töötingimusi leiti võimalik olevat tagada nüüd ja lähitulevikus Toompea lossi piires. Tagasihoidlikud on need tingimused kas või Riigikogu liikmete individuaalsete tööruumide osas – kaks Riigikogu liiget jagavad ühte tuba. Vanades, traditsioonidega parlamentides on moodustatud parlamendiliikmete bürood, mis koosnevad kahest–kolmest toast. Näiteks kavandab Soome Eduskund 2000. aastal parlamendi lisahoone ehitamist just peamiselt parlamendiliikmete büroopinna laiendamiseks. Peaministri büroole ja Riigikantseleile oli võimalik sobivat hoonet leida lihtsam ennekõike nende struktuuride ja koosseisude väiksuse tõttu. Vabariigi Valitsuse tööruumideks leiti igati sobilik maja samuti Toompeal, Rahukohtu 3. Täitev võimu asumine Riigikogu lähedal ja Toompeal on sümbolne ja sobiv. Samuti on võimalik luua koos valitsushoone kõrvalmajadega terve valitsushoonete kompleks.

Esimest korda otsustas Riigikogu rahastada valitsuse tööruumide ehitust Rahukohtu 3 1996. aasta eelarvest, nimelt 30 miljoni krooniga. Seejärel algas selle küsimuse ümber poliitiline võitlus. Iga aasta riigieelarve arutamise ajal Riigikogus tõstatati küsimus, kas valitsusele uusi tööruume üldse on vaja. Riigi teiste kulutuste vaagimise kõrval oli seda vajadust ääretult raske põhjendada. Renoveerimine ja rahaeraldised venisid viie aasta peale (1996–2000). 1999. aasta eelarve eelnõus nägi valitsus ette 2 miljonit krooni Rahukohtu 3 hoone konserveerimiseks. Riigikogu otsustas siiski eraldada selle hoone renoveerimise jätkamiseks 28 miljonit krooni.

Riigikogu juhatuse ja kantselei juhtkonna nõupidamistel oli Riigikogu töötingimuste parandamine peaaegu alaline päevakorrapunkt. Teema leidis käsitlemist ka Riigikogu Kantselei arengukavas 1997. aastal¹³, kus pakuti juba esimesi Riigikogu tulevast ruumiprogrammi puudutavaid ideid. Riigikogu esimehe T. Savi läbirääkimispartnerid on nende viie aasta jooksul olnud peaministrid T. Vähi, M. Siimann ja M. Laar, Riigikogu Kantselei direktori H. Sibula läbirääkimispartnerid Riigikantselei peadirektorid T. Mänd, M. Pihel ja T. Laja. Oma 1999. aasta 4. novembri otsusega riigivara üleandmise kohta andis Riigikogu majanduskomisjon nõusoleku Toompea lossi tulekuks Riigikogu Kantselei valitsemisele. Üleandmis–vastuvõtmisaktile kirjutasid alla Riigikantselei peadirektor T. Laja ja Riigikogu Kantselei direktor H. Sibul 1999. aasta 30. jaanuaril. Akti järgi läks Toompea loss Riigikogu Kantselei valitsemisele 2000. aasta 1. jaanuaril. Vabariigi Valitsus alustas Toompea lossist väljakolimist 2000. aasta juulis.

Riigikogu Kantselei püüab lähima paari aasta jooksul kohandada kogu Toompea lossi parlamendi vajadustele. Riigikogu saab lõpuks parlamendile kohased normaalsed tööttingimused ning muutub avatuks selle sõna kõige laiemas tähenduses¹⁴.

Lõpetada tahaksin spiiker J. Kuke tänapäeva kanduvate sõnadega Riigikogu 1922. aasta 12. septembri istungil: *"Riigikogu on omale ajaloolisel Kalewi kalmul kodu loonud."*¹⁵

Märkused

1. Eesti Kunsti Aastaraamat II, 1926, lk 93–105.
2. Odamees 1922, nr 2, lk 68–99; Päevaleht 15.07.1922, 16.07.1922, 12.09.1922; Postimees 15.07.1922, 18.07.1922 ja 11.09.1922; Looming 1923, nr 3, lk 226–230; Vaba Maa 12.09.1922, lk 2; Pühapäevaleht 27.10.1996.
3. Riigikogu protokoll nr 143 (1), 1922.
4. Päevaleht 29.01.1938.
5. Päevaleht 2.02.1939; Rahvaleht 2.02.1939.
6. Päevaleht 11.04.1938.
7. Autori intervjuu Mart Kalmuga 4.09.2000.
8. Autori intervjuu Edgar Savisaarega 5.09.2000.
9. Autori intervjuu Jaan Trossiga 5.09.2000.
10. Autori intervjuu Tarmo Männiga 5.09.2000.
11. Tänavu korraldas Ukraina Parlament IFLA globaalses koostöövõrgus parlamendi hoonete suuruse ja funktsioonide alase küsitluse. Lisainfo Dr Eduard Afoninilt: afonin@rada.gov.ua
12. A. Kasemets, K. Priks, A. Metsaveer. Riigikogu ning Riigikogu Kantselei tööruumid ning –tingimused Toompeal 1996.
13. A. Kasemets (toim). – Riigikogu Kantselei arengukavad. Ideepank. Riigikogu Kantselei, MSI. Käsikiri. 1997, 173 lk, sisaldab seadusest tulenevate Riigikogu ülesannete täitmise tingimuste ja Riigikogu Kantselei teenuste ülevaadet, sh ruumide ja infotehnoloogilise varustuse küsimusi.
14. Riigikogu kodulehel on majaga tutvumiseks avatud uus galerii:http://www.riigikogu.ee/panoraam/panod/toompea_loss.html
15. Riigikogu protokoll nr 143 (1), 1922.